BIJDRAGE TOT DE KENNIS VAN HET MAHÂYÂNA OP JAVA.

DOOR
C. M. PLEYTE.

II.

Vajrapâni als Dharmapâla.

In het begin van het vorige jaar werd door ons in dit tijdschrift, onder denzelfden titel, de zeer fraaie, bronzen Dharmapâla uit 's Rijks Museum van Oudheden te Leiden beschreven ¹. Vajrapâni noemden wij dezen beschermer der leer, doch voorzichtigheid gebood achter zijnen naam voorloopig nog een vraagteeken te plaatsen, aangezien ons op dat tijdstip het noodige materiaal om te kunnen bewijzen, dat voornoemde Dharmapâla inderdaad eene incarnatie van Vajrapâni is, ontbrak. Sedert werd ons dit evenwel toegankelijk, derhalve worde het ons vergund nogmaals voor dit beeld de aandacht te vragen en tevens in aansluiting daarmede drie identieke voorstellingen, te weten, twee van Java en ééne uit Voor-Indië, in den kring onzer beschouwing op te nemen.

Vooraf over den Leidschen Dharmapâla nog een enkel woord, bepaaldelijk tot nadere kenschetsing van dezen.

Fig. 1. Dharmapâla uit 's Rijks Museum van
Oudheden te Leiden.

Mannelijk beeld in staande, hevig bewogen houding. De voeten afgebroken, met vier hoofden waarboven een vijfde hoofd, alle voorzien van een derde oog in het voorhoofd. Daemonengelaat, woest van uitdrukking, met opgetrokken bovenlip en slag tanden.

¹ Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië, Dl. LII, 1901, blz. 379 vv.

Acht armen van welke de zes achterste de attributen missen, deels gebogen, deels gestrekt. De beide voorste handen voor de borst gehouden met ruglings tegen elkander gelegde handen, wier wijsvingers omhoog steken en wier pinken in elkaar haken. De duimen zijn binnenwaarts gebogen, tegen de handpalmen aangelegd en worden door de naar beneden omgevouwen middelste en ringvingers bedekt. Over de schouders, op borst en rug afhangend, een keten van Amitâbha-beeldjes ¹.

Kort na het verschijnen van de in den aanhef genoemde verhandeling werd onze opmerkzaamheid getrokken door het feit dat onder de door Raffles op Java verzamelde oude bronzen, eene groep afkomstig van den Diëng voorkomt, die, hoewel zij door den verzamelaar met den naam van Brahmâ wordt aangeduid, een zeer groote mate van gelijkenis met het als Fig. 1 beschreven beeld vertoont ². Ten einde te kunnen nagaan in hoeverre deze gelijkenis werkelijk bestaat, wendden wij ons, — wijl de Raffles-collectie zich in het Britsch Museum te Londen bevindt — tot den heer C. H. Read, directeur der betrokken afdeeling, met het verzoek een photographische afbeelding van het Londensche beeld te willen laten vervaardigen. Met groote bereidwilligheid werd daaraan door hem voldaan, zoodat wij in staat zijn gesteld de thans volgende beschrijving van dit beeld van een deugdelijke afbeelding vergezeld te doen gaan.

Fig. 2. Dharmapâla uit het Britsch Museum te Londen.

Mannelijk beeld in hevig bewogen houding, staande op twee op den rug liggende, door vier pootjes gedragen figuren, man en vrouw, in gewoon godenornaat, van welke de vrouw haar pudendem met beide handen vasthoudt, de man daarentegen de armen langs het lichaam strekt. Het staande beeld heeft, gekroond door dezelfde tiara, vier hoofden, welke in stede van het derde oog in het voorhoofd, zooals bij Fig. 1, eene *ûrṇâ* tusschen de wenkbrauwen vertoonen. Van de acht armen missen ook bij dit beeld de zes achterste de attributen, doch zijn de voorste op dezelfde wijze als

¹ Ex. coll. Rijks-Museum van Oudheden te Leiden, M, N° 25. Hoog 17 cM.

² Raffles, *History of Java*, 1817, II, p. 56, 8° plaat; of *Atlas van 1844* behoorende bij de 2° ed. van 1830, Plaat 77, Fig. 1.

Fig. II. Dharmapāla, British Museum
(voorkant).

Fig. II. **Dharmapâla**, Britsch Museum
(achterkant).

bij Fig. 1 geplaatst. Bovendien houdt de rechterhand bij dit beeld een vajra en de linker eene bidschel ¹.

Uit de aanwezigheid der ūrṇā vloeit vanzelf voort, dat de naam Brahmā op dit beeld evenmin van toepassing is als die van Īva op het voorgaande door wijlen den heer Leemans daaraan gegeven. Mocht het Leidsche beeld wegens de keten van Amitābha-beeldjes reeds voorheen bij het Buddhistische pantheon worden ingelijfd, de aanwezigheid der ūrṇā veroorlooft ditzelfde ten opzichte van het Londensche te doen.

Nog werd het ons bekend dat door den heer van Kinsbergen indertijd uit de verzameling Klāring te Djokjakarta, een bronzen groep werd gefotografeerd, die in vele opzichten als tegenhanger van de besproken beelden mag aangemerkt worden ². Deze groep is sedert een tiental jaren te Batavia te zien, daar in 1890 de geheele collectie Klāring, nadat de aankoop van deze door den heer Yzerman was voorbereid, in eigendom aan het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen overging. Genoemde groep werd destijds door den heer Groeneveldt als volgt beschreven.

Fig. 3. Dharmapāla van het Bataviaasch
Genootschap te Batavia.

Onbekend beeld. Op een ovaal lotuskussen met drie kleine pootjes liggen twee figuren in gewoon goden ornaat, die elk in de rechterhand een vajra met drie punten en in de linker een langer met slechts ééne punt aan weerskanten houden. Deze figuren, man en vrouw, waren blijkbaar even te voren in coitu en worden vertrappt door het hoofdbeeld, dat in sterk bewogen houding op hunne lichamen staat. Dit beeld draagt de gewone kleding en versiering, het heeft vier hoofden, als die van Brahmā gegroepeerd, en 8 armen. In de handen, van boven beginnende, rechts een kort zwaard, de cakra en een pijl, links een boog, een olifantshaak en een haak met langen steel; de beide voorhanden, in elkaar vóór de borst, houden zoo het schijnt eene tempelschel met een vajra als steel. Op het kussen, vóór het beeld staat eene bijna geheel uitgesleten inscriptie in oud-Javaansch ³.

¹ Ex. coll. Britsch Museum te Londen, M, N°. 644. Hoog 15 cM.

² Van Kinsbergen, Oudheden van Java, Fotografie N°. 186—187.

³ Groeneveldt, Lijst van voorwerpen, die in het jaar 1890 voor de Archeologische Verzameling zijn verkregen. Notulen der Algem. en Bestuurs-

Hieraan zij toegevoegd, en hierop komt het vooral aan, dat het hoofdbeeld in het voorhoofd van ieder der koppen een duidelijke ūrṇā vertoont en dat de houding der handen volkomen dezelfde is als van de reeds behandelde beelden.

Van de drie thans van Java vermelde Dharmapālas is laatstbeschrevene alleen compleet, en, hoezeer het nu ook te betreuren moge zijn, dat het opschrift op dezen voorkomende niet te ontcijferen is, zoo blijkt daaruit nochtans dat het beeld op Java vervaardigd en niet van elders ingevoerd werd.

Wanneer wij nu de drie aangevoerde beelden onderling vergelijken, dan valt onmiddellijk op dat zij èn in stand, èn in houding der handen, èn in attributen en versiering zoozeer overeenstemmen, dat afgezien van kleine afwijkingen, die veilig op rekening van individueele opvattingen der makers mogen gesteld worden, zonder aarzeling aan te nemen is, dat zij één en denzelfden persoon voorstellen. Uit het voorkomen van drie exemplaren valt verder af te leiden dat zij noodwendig een eenmaal zeer populaire godheid moeten verbeelden, die, dit blijkt uit de supérieure afwerking der beelden, in den bloeitijd van het Hindŭisme op Java hoog in eere stond. Aangezien zij evenwel aangaande den naam van den god niet de geringste inlichting verschaffen, en er, zoover ons bekend, geen andere gelijksoortige beelden op Java werden gevonden, liep het onderzoek naar het wezen en den naam van het beeld, althans voor zooveel dit eiland betreft, vanzelf ten einde.

Voor de hand lag het dus dit elders voort te zetten, doch aanvankelijk werden slechts negatieve resultaten bereikt; noch in Tibet, noch in Japan schijnt eene soortgelijke voorstelling bekend te zijn. Ten laatste vonden wij een enkel exemplaar vermeld, maar daarvoor geldt dan ook „unum sed leonem” daar het van den bouwval te Buddha-Gayā afkomstig is en tegenwoordig in het daarbij gelegen klooster wordt bewaard.

Fig. 4. Dharmapāla van Buddha-Gayā.

Mannelijk beeld in hevig bewogen houding staande op twee op den rug liggende figuren, man en vrouw, die afwerende gebaren maken. Het beeld heeft vier hoofden, alle voorzien van een derde

vergaderingen v. h. Bat. Gen. v. K. en W., DL XXVIII, 1890, Bijl. VII. blz. LXXI, N°. 655 a.

Fig. III. **Dharmapâla**, Bataviaasch Genootschap
(voorkant).

Fig. III. **Dharmapāla**, Bataviaasch Genootschap
(achterkant).

oog in het voorhoofd, gelijk bij Fig. 1 en acht armen. Rechts van boven beginnende, voeren deze een zwaard, een langen haak (den geloftehaak) en een zonnescherf, links een cakra, een boog en een worgkoord. De beide voorste handen gelijk bij de drie andere beelden voor de borst gehouden, omvatten ieder een vajra. Rājendralāla Mitra, die het beeld in zijne beschrijving van de ruïnen van Buddha-Gayā vermeldt, noemt het Bhairava, doch teekent

Fig. 4. Dharmapāla, Buddha Gayā.

bij deze determinatie aan, "it is a curious article, and I have nowhere else seen a counterpart of it"¹. Blijkbaar stelde hij in zijne opvatting dus niet veel vertrouwen, schoon deze juist zou kunnen wezen mits hij er Dharmapāla aan toegevoegd had, daar Bhairava als beschermer van de leer in het pantheon der Noordelijke Kerk voorkomt. Alsdan wordt hij echter meestentijds met

¹ Rājendralāla Mitra, Buddha Gayā, blz. 139, Plaat XXVI, Fig. 2.

een stierenkop afgebeeld. Afscheiden daarvan wordt echter door het voorkomen van een met de Javaansche Dharmapâlas volkomen identieken Dharmapâla aan een Buddhistisch heiligdom bij uitnemendheid, onomstootelijk vastgesteld, dat het inderdaad Dharmapâlas zijn, zoo hieraan in spijt van de kenmerken waarmede zij zijn voorzien, nog mocht getwijfeld worden.

Met dat al brengt het beeld van Buddha-Gayâ ons, bij gebreke van een verklarend opschrift, ook al niet verder ten opzichte van den naam. Dus, waar de bekende Dharmapâlas van dit type met de vermelde schijnen compleet te zijn, schoot ons niet anders over, dan na te gaan of wellicht uit de litteratuur iets dienaangaande te putten zou zijn. Daarbij heeft het geluk ons gediend, zooals uit de volgende, verkorte legende kan blijken.

Ten tijde dat de Bodhisatva te Uruvilvâ, aan de Nairañjanâ de groote boete deed ¹, liet hij op zekeren dag zijn stoffelijke lijf aan den oever der rivier achter en toog hij met zijn geesteslichaam naar het Akanishṭa-bhuvana. Aldaar werd dit hulsel door de goden met Tathâgatas en sesamumzaad opgevuld, waarna zij hem aan het vervullen der groote taak herinnerden. Aldus uit zijne bespiegeling over het onbewegelijke opgewekt, vroeg de Bodhisatva op hoedanige wijze hij de volle waarheid zou leeren doorgronden. Nadat de goden hem daarin onderricht hadden, werd de Heer in de „Vijf Reinheden“ (?) volkomen.

„Daarop begeeft Bhagavân zich naar den top van den Sumeru, waar de Dhyâni-Buddhas Akshobhya, Ratnasambhava, Amitâbha en Amoghasiddhi voor hem verschijnen en ieder hunner zich volgens de hem behorende windstreek nederzet. Nu verricht de Meester wonderen, hetzelfde doen genoemde Tathâgatas door o. a. zestig godinnen te voorschijn te tooveren. Vervolgens worden door de geloftehaken dezer laatsten Mahêçvara en de overige goden bijeengetrokken en Vajrapâni, zijn vajra opnemend, zegt tot de vergaderden: „Vrienden, handelt naar mijne woorden!“ Hierop antwoordt Mahêçvara vol trots: „Zou ik naar uwe woorden luisteren, gij zijt immers maar een Yaksha?“ ² On-

¹ Kern, Geschiedenis van het Buddhisme in Indië, Dl. I, blz. 58 vv.

² Ook de Lalitavistara laat Vajrapâni van de Guhyakas, een Yaksharas, afstammen, vergelijk Hoofdstuk VI en verder Wassiljev, Der Buddhismus, blz. 217, § 198. In de Tantras is het niet anders, ten blijke daarvan deze mantra. „Om Vajrapâni Mahâyaksha Nilâmbara hung phat!“ Feer, Annales du Musée Guimet, Dl. II, blz. 300.

middellijk neemt Vajrapâṇi zijne toornige gestalte aan en, nadat hij Bhagavân naar zijn inborst gevraagd heeft, trapt hij Umâ met den eenen voet en Mahêçvara met den anderen tegen den grond, waarna hij zijne goede gezindheid jegens den Bodhisatva belijdt. De Groote God, door den Duizendhandige in het aangezicht geslagen, sterft, doch wordt door Vajrapâṇi's bovennatuurlijk vermogen als Buddha Bhasmakroça herboren. Nadat Vajrapâṇi aldus de weerspannigen heeft betoomd, wordt het Yogatantra in al zijn omvang voorgedragen. Ten slotte keert Bhagavân naar de Nairañjanâ terug, waar hij in zijn stoffelijke lichaam weder zijn intrek neemt." ¹

Wanneer wij thans de besproken beelden aan deze legende toetsen, dan herkennen wij aanstonds in de beide liggende figuren Mahêçvara en zijne çakti Umâ. In het hoofdbeeld is zonder moeite de vertoornde Yaksha te onderkennen, wiens rechter voorhand, conform de legende, een vajra voert. Onzes inziens lijdt het dan ook geen twijfel, of de beelden zijn volgens de geciteerde legende ontworpen, zoodat het hoofdbeeld Vajrapâṇi moet zijn. Dit sluit echter niet in zich dat het ook Vajrapâṇi heet, ten aanzien van den naam blijven wij in het onzekere.

Evenwel valt uit het voorkomen van Vajrapâṇi als Dharma-pâla aan den tempel te Buddha-Gayâ wel af te leiden, dat deze compositie uit den tijd van de opkomst van het Tantrisme moet dateeren, aangezien bedoelde tempel omstreeks 500 n. Chr. opgetrokken werd op aanstichting van Koning Amaradeva, die ook de steenen omheining rond den Bodhiboom, door den beroemden Açoka zeven eeuwen vroeger opgericht, liet herstellen. De voorstelling is derhalve zeer oud en was te dier tijde even algemeen bekend bij de Mahâyânisten in Indië als bij die van Java tussehen 800—1000 na Chr. Dit neemt niet weg, dat het werk waarin wij de legende te zoeken hebben, ons onbekend bleef. Schiefner zegt alleen dat het verhaal waaraan het uittreksel werd ontleend, voorkomt in een Tibetaansch geschrift, dat tot titel draagt, „Bhagavant-Buddha's Geschichte, der wundervollen Thaten irrthumfreie Erzählung, der Schatz des erhabenen Wandels des zum Heil Erschienenen“ hetwelk in 1734 A. D. verscheen. Een kanonisch werk is dit dus allermint. Ook de legende schijnt niet aan een kanonischen tekst

¹ Schiefner, Eine tibetische Lebensbeschreibung Çakyamuni's. Mém. prés. à L'Acad. Imp. des Sciences de St. Petersbourg, DL VI, blz. 244.

ontleend en bijna vast staat, dat deze uit de Tantra-litteratuur werd overgenomen. Dit na te gaan, zoowel als het opsporen van den naam van den Dharmapâla, blijve echter aan de taalvorschers overgelaten.

Leiden, December 1901.